

СЕКЦІЯ 3. Розвиток сучасних вишів України та світу. Культурні та освітянські традиції

Довгопол Г. О.

доцент кафедри іноземних мов,
Київський національний університет технологій та дизайну
(Київ, Україна)

ЗАРОДЖЕННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Вища освіта існує в Європі понад 900 років, коли на теренах Західної Європи починають розширюватись політичні, економічні, культурні зв'язки, масово виникають і зростають міста, де розвиваються торгівля й ремесла і, як наслідок, у суспільстві з'являється підвищений попит на знання. Практичною відповіддю на такий попит стала категорія людей, які професійно почали займатися педагогічною працею і разом зі своїми учнями об'єднувались у різноманітні товариства і братства: купецькі гільдії, торгово-промислові цехи, корпорації тощо. Такі "вільні школи" дали початок створенню вищих навчальних закладів і стали називатися *universitas magistrorum et scholarium* (корпорація викладачів і студентів), а згодом скорочено – *universitas*, тобто університет [3, с.99].

Досвід організації перших університетів поступово поширювався в країнах Європи та світу, перетворився згодом на класичний. У 1088 році в італійському місті Болонья було відкрито саме такий перший університет. Далі виникають університети в інших містах і країнах Європи, зокрема Віченці – 1205, Ареццо – 1215, Падуя – 1222, Неаполь – 1224, Рим – 1303; у Франції: Монпельє – 1180 – 1289 рр., Париж – 1215 (Сорбона – 1259); у Німеччині: Гейдельберзький – 1386, Лейпцігський – 1409, Віттенберзький – 1502, Кенігсберзький – 1544. До кінця XVI століття в Європі було 63 університети. Більшість з них мала інтернаціональний характер. [7, р. 67].

Історія розвитку університетів говорить про те, що система вищої освіти є своєрідною моделлю соціокультурних умов, що виникли в суспільстві на цьому історичному етапі. Саме тому вона повинна стати об'єктом досліджень для подальшого розвитку моделі вищої освіти зокрема в Україні.

В Україні першими вищими навчальними закладами стали Острозька вища школа та Києво-Братська (Могилянська) колегія. Острозьку вищу школу заснував у 1576 році князь Костянтин Острозький. В академії викладали слов'янську, грецьку, латинську мови і так звані "вільні науки": граматику, арифметику, риторику, логіку та ін. Якщо брати до уваги такі показники як мета навчального закладу, його устрій, склад викладачів та їх причетність до науково-дослідної роботи, коло дисциплін і рівень їх викладання, рівень освіти і оцінка роботи закладу громадськістю, то Острозьку академію можна вважати вищою школою, першою у східних слов'ян. Острозька вища школа проіснувала недовго – до 1640 р., але дала змогу підготувати ряд видатних учених-педагогів та політичних і військових діячів, серед яких М. Смотрицький, П. Сагайдачний та ін.

Києво-Могилянську колегію заснував у 1632 році митрополит Київський і Галицький Петро Могила, об'єднавши Київську братську та Київську лаврську школи. Петро Могила, на честь якого колегія і стала пізніше іменуватися Києво-Могилянською, зумів перетворити її на навчальний заклад, орієнтований на західноєвропейську систему освіти. Тут вивчався курс наук, властивий для західноєвропейських університетів, а саме: арифметика, риторика, богослов'я, філософія, піїтика, нотний спів, також вивчалися латинська, церковнослов'янська, руська, грецька та польська мови. Викладання велося в колегії латинською мовою [6, с. 28]. 1701 року колегія одержала титул та права академії і почала називатися Київською академією, впливовим освітнім і культурним осередком в Україні і Європі. Вона була елітним вищим навчальним закладом, який функціонував на демократичних засадах. На початку XVIII століття у Київській академії навчались понад дві тисячі студентів – представників різних народів і різних станів. Курс навчання в академії тривав

12 років. Студенти отримували філологічну підготовку, вивчали старослов'янську, українську літературну, грецьку, латинську, польську мови, оволодівали поетичним і риторичним мистецтвом, класичною грецькою, римською і частково середньовічною літературою, історією, географією, філософією, богослов'ям. Пізніше в академії розпочали студіювати російську, німецьку, французьку мови, математику, фізику, астрономію, архітектуру. В останні роки існування академії були створені класи домашньої та сільської економіки і медицини. Значне місце посідала художня і музична освіта, риторична підготовка. Київська академія була видатним осередком культури, освіти і науки, де щороку навчалось від 500 до 2000 студентів без вікових обмежень. Кожен вчився стільки, скільки бажав. Історичні факти свідчать про значний науковий та освітній потенціал академії, яка у першій половині XVIII ст. переживала значне піднесення. Так, київська академія заснувала колегії в Гощі, Вінниці, Кременці, Чернігові (1700), Харкові(1727) і Переяславі (1738р, у 1862р. переведена до Полтави), і постійно допомагала новоствореним освітнім осередкам.

Важливим етапом у розвитку освіти і культури в Україні було становлення університетів. Найстарішим в Україні є Львівський університет. Вперше титул "університету" офіційно було надано єзуїтській колегії у Львові. Польський король Ян II Казимир 20 січня 1661 року підписав диплом, який надавав єзуїтській колегії у Львові "гідність академії і титул університету" з правом викладання всіх тодішніх класично-університетських дисциплін, присудження вчених ступенів бакалавра, ліценціата, магістра і доктора [1, с.16]. Університет складався з двох факультетів – філософського і богословського. Навчальний процес в університеті відбувався латинською, польською та німецькою мовами [2, с.19]. Львівський університет пройшов складний шлях розвитку і боротьби проти полонізації і онімечення в умовах Речі Посполитої (до 1772), Австрійської і Австро-угорської монархій (до 1918), польської держави (до 1939 р.). В університеті викладали видатні історики Іван Крип'якевич, Степан Томашевський, Михайло Грушевський. Вихованець Львівського університету І.

Могильницький підготував першу в Галичині граматику української мови. В 1787-1808 роках при університеті функціонував Руський інститут (Stadium ruthenum), у якому окремі навчальні предмети богослов'я та філософія викладалися українською мовою. Інститут мав за мету підготовку освічених священників з числа молодих людей, які не володіли латиною. В 1918-1939 роках польський університет мав чотири факультети. За ініціативи українського студентства було створено таємний український університет. З 1939 року Львівський університет став одним з провідних наукових центрів України з викладанням українською мовою.

У XIX столітті завдяки боротьбі прогресивної громадськості і відповідно соціально-економічним потребам відбувався подальший розвиток української вищої школи. Центрами наукової думки, підготовки вчених, учителів, лікарів, юристів стали. Харківський, Київський,

Харківський університет був заснований у 1804 році згідно з указом імператора Олександра I. Але ініціатива його створення належить видатному просвітителю В. Н. Каразіну, який винайшов кошти серед харківських поміщиків і домогся згоди царя. Урочисте відкриття університету відбулося 17 січня (29 січня за новим стилем) 1805 року в складі чотирьох факультетів: словесного, етико-політичного, фізико-математичного та медичного [5, с.15-16].

Услід за Харківським виникає Київський університет. Хоча українська політична еліта давно ставила питання про створення в Києві класичного університету європейського зразка, сприятливі умови виникли лише в 30-х роках XIX ст. Становлення Київського університету, нині флагмана української науки, було досить складним. Його діяльність розпочалася 15 липня 1834 року. Спочатку функціонував тільки філософський факультет, який мав два відділення: історичне та фізико-математичне. У 1835 році в Київському університеті було відкрито юридичний факультет, а в 1841 – медичний факультет. Такою була структура університету до 1920 року. З історією Київського університету тісно пов'язані імена відомих вчених, просвітителів, письменників. Так, в Київському університеті на посаді викладача малювання

працював Т.Г. Шевченко. В університеті викладали В.І. Вернадський, М. Драгоманов. Постійними членами Ради університету були І.С. Тургенєв, Д.І. Менделєєв, М. Жуковський. Вихованцями університету стали: Володимир Антонович (1834-1908) – історик, археолог, етнограф, засновник історичного товариства; Дмитро Баталій (1857-1932) – видатний історик, М. Драгоманов (1841-1895) – дослідник творчості Т.Г. Шевченка, І.Я. Франко – публіцист, історик, літературознавець, фольклорист, філософ, громадський і культурний діяч; М. Старицький (1840-1904) – український письменник, культурний громадський діяч та багато інших.

Четвертим класичним університетом в Україні став Новоросійський університет . 1865 року в Одесі за ініціативи відомого педагога і лікаря М.І. Пирогова на базі Рішельєвського ліцею було засновано Новоросійський університет, який з 1933 року отримав назву Одеського університету. З початку своєї діяльності університет мав історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний і медичний факультети. [4, с.268]. Серед випускників і викладачів університету багато видатних вчених : Ілля Мечников (1845-1916) – біолог, професор зоології та порівняльної анатомії; Данило Заболотний (1866-1929) – мікробіолог і епідеміолог, один із засновників вітчизняної наукової епідеміології; Олександр Богомолець (1881-1946) – патофізіолог, академік та президент (з 1930р.) Академії наук УРСР; Лев Писаржевський (1871-1938) – хімік, академік, керівник створеного за його ініціативи Українського інституту фізичної хімії. Усього в Україні до 1917 року діяло 27 вищих навчальних закладів, у яких навчалося понад 35000 студентів. Напередодні війни 1941 року в Україні функціонувала університетська система, до складу якої входило шість класичних університетів – Київський, Харківський, Львівський, Одеський, Дніпропетровський, Чернівецький, а після закінчення війни та приєднання Закарпаття до України до університетської системи ввійшов Ужгородський державний університет – перший вищий навчальний заклад на Закарпатті.

Короткий екскурс в історію розвитку освіти і культури в Україні свідчить, що кінець XVIII і XIX століття позначилися активним розвитком і

становленням наукових і освітніх закладів вищого рівня, які стали центром розквіту культури і науки в різних регіонах держави, завдяки цьому були створені надійні підвалини для нових поступів у царині освіти, науки та культури у ХХ столітті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Львівський університет / [ред. кол. Чугайов В. П., Макарчук С. А., та ін.]. – Львів : Вища школа : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1986. – С. 16.
2. Там само. – С. 19.
3. Масальський В. І. Автономія університету – крок до подальшої демократизації вищої освіти України / В. І. Масальський // Инновационные технологии в образовании : материалы третьей межд. науч.-практ. конф. – Симферополь, 2006. – С. 99.
4. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К.: Наук. думка, 2001.- С. 268.
5. Харківський університет – рідному місту . – Харків : НМЦ "СД", 2004. – С. 15-16.
6. Хижняк З. И. Киево-Могилянская академия / З. И. Хижняк. – К. : Вища школа : Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1988. – С. 28.
7. Jilek L. Historical compendium of European Universities / L. Jilek. – Geneva, 1983. – P. 67.